

recenzije ■ *recensions* ■ *recensiones*

**Aldo STARIĆ, *Kršćanska vjera. Mali biblijski uvod*, Stjepan Kušar (ur.),
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., 285 str.**

Iz priloga »Biografija prof. dr. sc. Alde Starića« (267-269) čitatelji mogu vidjeti da je A. Starić (1942. – 2009.) bio istarski svećenik koji je studij teologije završio na Gregorijani u Rimu, na Papinskom biblijskom institutu stekao je licencijat biblijskih znanosti, na Gregorijani obranio doktorsku disertaciju iz biblijske teologije o Dj 28,15-31, a zatim predavao dogmatsku teologiju sakramenata na Katoličkome bogoslovnom u Zagrebu te kao pastoralni suradnik u Župi sv. Terézije od Djeteta Isusa na zagrebačkom Trnju s mladima kreativno razmišljao o kršćanskoj vjeri danas. Stjepan Kušar je od 1998. do 2003. godine u četiri sveska uredio posthumno radove Vjekoslava Bajsića, a *Kršćanska sadašnjost* je 2008. godine izdala njegov popravljenu prijevod djela *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti* – paralelno latinski i hrvatski tekst. U predgovoru toj knjizi pojašnjava da su uvršteni tekstovi nastajali od 1988. do 1995. godine. Skrenuvši pozornost na podnaslov knjige, ističe: »Podastrte misli napajane su iz svetopisamskog izvora te primjereno tumačene i izlagane u svojoj usredotočenosti na osobu Isusa Krista i na crkvenu zajed-

nicu u kojoj se kršćanska vjera živi« (6). Preuzima odgovornost za naslov knjige te predstavlja građu raspoređenu u tri dijela.

Prvi dio naslovljen »Biti kršćanin danas« (14-145) sadrži osam predavanja mladima u zagrebačkoj župi u Trnju, u korizmi i došašću 1988. godine. Kako se vidi iz naslovā (koje je s pravom dao priređivač knjige), razmišljao je s gradskim mladićima i djevojkama među kojima je živio kao svećenik o društvenom i povijesnom kontekstu vjere, istaknuvši da je s Drugim vatikanskom koncilom došlo vrijeme slušanja i dijaloga. Svjestan da se u promijenjenom svijetu Bog »uvijek samo posredno daje« (42) te da više nema vjerničke masovnosti, pita što pridonosi kršćanstvo u ambijentu u kojem ima i drugih ponuda? U dočaravanju povijesti spasenja oslanja se na predgovor Trećem evanđelju (Lk 1,1-4) te ističe kako Bog djeluje unutar ljudske povijesti i budi interes mladih za povijesna događanja iz kršćanske perspektive. Središnji događaj povijesti spasenja je Božje uskrišenje Isusa proslavljenog patnika, jer »kršćanski vjerovati znači vjerovati da je Isusovo uskrsnuće, kao

prvo uskrsnuće, najava sveopćeg uskrsnuća« (63). Vjera se prenosi kolektivnom memorijom crkvene zajednice. Tko vjernički prihvaća da je Isus Krist ključ za tumačenje »vlastitog života i smisla vlastitog života, događanja u sadašnjosti i događaja koji će se zbiti sutra« (71), uključuje se u povijest spasenja. Biblija je knjiga vjere zato što prenosi svoje specifično tumačenje događaja i podataka (83). Biblija nema političkog programa, nego moralna načela s kojima mi vjernici računamo pridonoseći uređenju društva. Kršćanstvo je povijesna vjera koja pretpostavlja istinitost nekih događaja, kao što je Isusovo iscjeliteljsko djelovanje te smrt na križu i proslava po uskrsnuću. Za Isusovo životno djelo važno je poimanje kraljevstva Božjeg jer je »dolaskom Isusa Krista ta Božja angažiranost u ovom svijetu dosegla ključnu, odlučujuću točku« (112). Kršćanska liturgija je spomen-čin onoga što se dogodilo s Isusom Kristom, »vrijeme koje iskušavamo kao prošlost, sadašnjost i budućnost« (125). Konstitutivni događaj i blagdan Crkve je Uskrs, koji je vjernicima nadahnuće da nastavljaju djelo Isusa Krista, da budu utjelovljeni u svojem vremenu i budu kreativni u rješavanju društvenih problema (144).

U drugom dijelu je deset predavanja ili radijskih poruka koje je Starić držao u različitim prigodama. »Bijeg od htijenja« kao tema temelji se na iščitavanju Isusova poziva na osobnu promišljenost pri uključivanju u njegov pokret (usp. Lk 14,25-35). Tri Isusove parabole o

radosti nad nečim što je bilo izgubljeno pa opet pronađeno (usp. Lk 15,1-32), u što ulazi i parabola o rasipnom sinu, Starić tumači kao poziv na radovanje koje je završna postaja traganja: »Radost ljudi neizostavno uključuje i druge ljude kojima je Bog također potreban zato da bi se kod njega odnosno u njemu svi susreli i našli« (160). U paraboli o nepoštenom upravitelju (usp. Lk 16,1-13) Starić čita mogućnost i potrebu »okoliša za dobro«. Živeći od svjetla koje se pojavilo u Isusu Kristu, kršćani »neće nikada smetnuti s uma da je kraljevstvo Božje izrazito i okoliš dobra, ambijent sinova svjetla – kao predostvarenje već u sadašnjosti ‚ovoga svijeta‘«(166). Parabolu o bogatašu koji je živio rastrošno predviđajući pred dvorišnim vratima svoje kuće bolesnog Lazara (usp. Lk 16,19-31) Starić vidi kao vjeru u pobjedu pravde: pravdu može uspostaviti Bog zato što ljubi čovjeka pa mu jedini on može biti sudac: »Nije naglasak na tome da će ipak doći dan kada će bešćutni bogataš biti kažnjen; u evanđelju se ništa ne govori o tome da se siromah Lazar raduje propasti bogataša, nego je naglasak na tome da će svijet biti drukčiji ako se bogataši obrate, a što ne znači da trebaju postati siromasi, nego da trebaju ljubiti siromahe« (173). Parabolu o vinogradarima ubojicama kojom Isus daje do znanja da mu protivnici spremaju nasilnu smrt, ali i očituje uvjerenje da će ga Bog učiniti kamenom zaglavnim obnovljenog čovječanstva (usp. Mt 21,33-43) Starić osvjetljava pomoću suvremene filo-

zofske uzrečice o »biti ili imati«: vinaradi svoje »biti« vide u slobodi od nekoga drugog. Kršćanstvo je pokret za autentičnu emancipaciju i slobodu. Zato kršćani ne bi smjeli prikazivati Boga kao konkurenta ljudskoj slobodi i emancipaciji: »Prema izvornoj kršćanskoj poruci Bog omogućuje čovjekovu slobodu i emancipaciju u smislu oslobađanja i time izlazi ususret čovjekovoj težnji za onim ,biti'« (179). Parabolu o odazivu na svadbenu gozbu (usp. Mt 22,1-10) Starić gleda kao poziv na oslobađanje od krivih apsolutizacija u osobnom životu i u društvu. Bez obzira na sve promašaje i razočaranja, čovjek nalazi Boga u slutnji za apsolutnošću. Iz Isusova odgovora na pitanje o porezu (usp. Mt 22,15-21) Starić je stavio naglasak na kompliment protivnika: »Istinit si te po istini putu Božjem učiš i ne mariš tko je tko.« Protivnici su držali da Galilejac svojom nepristranošću rastače svoj narod te ga čini »nesposobnim oduprijeti se neprijatelju«. Odbacili su Isusa zato što je »otvarao pukotine u monolitnosti naroda« (191). Isus je sličan osporavanim prorocima koji su otvarali budućnost svojem narodu. Isusov odgovor na pitanje o najvećoj zapovijedi (usp. Mt 22,34-41) Starić tumači kao potrebu ljubavi koja treba biti unutarnji detektor u ljudima: »Altruistička ljubav, ljubav kao apsolutnost, dovest će onoga koji tako ljubi i do ljubavi-osobe, tj. Boga; ljubav je bezimeni Bog koji nas dovodi do imenovanog Boga, do vjere« (198), jer vjera u Boga koji je ljubav podsjeća kršćane da svaka prilika

i nepravilna može biti životna šansa. Početak Isusova govora protiv licemjernih pismoznana i farizeja, u kojem Isus svoje sljedbenike zove neka budu veliki službenjem (usp. Mt 23,1-10), Starić uzima kao vrednovanje služba u vjerničkoj zajednici jer Crkva postoji radi ljudi i radi njihova spasenja. U radijskom nagovoru za Božić 1992. godine Starić skreće pozornost na »otvaranje životu koji nam progovara na osobit način baš u pojavi djeteta« (212): pred tajnom života trebamo se čuditi i diviti, nasljedovati nepatvorenost djeteta u smislu etičnosti. Poziv učenicima da budu kao djeca (usp. Mt 18,3) nije mitiziranje djetinjstva, nego poticaj na mirno gledanje u budućnost. Isus ne najavljuje povratak u izgubljeni raj nego zove na uključivanje u nastanak kraljevstva nebeskog.

U trećem dijelu stoje četiri predavanja objavljena ranije: krštenje pretpostavlja vjeru u Isusa Krista i uključuje kandidate u crkvenu zajednicu; Crkva kao zajednica koja se temelji na Kristovu uskrsnuću; pluralnost u društvu može biti poticaj na forumski rad kršćana u Crkvi; Duh Sveti, snagom krštenja, čini nas poučljivima da znamo što nam je činiti.

Iz Bibliografije Starićevih objavljenih radova (261-265) vidi se da je počeo pisati u *Bogoslovskoj smotri* 1974. godine, ali je davao priloge i za *Istarsku Danicu*, *Katehezu* te za različite zbornike sve do 2008. godine.

Dr. sc. Stjepan Brebrić u Popratnom slovu (271-281) ističe da je Starić bio

hrvatski intelektualac koji je zajedno s drugim teozozima koncilskog usmjerenja glasno i razgovijetno izricao teološku misao u našoj sredini. Bio je urednik časopisa *Svesci* te od smrti Josipa Turčinovića 1990. godine do svoje smrti glavni urednik tiskanih izdanja Kršćanske sadašnjosti. U toj ulozi trebao je vrednovati prijevode i izvorne radove sa stajališta uklopljenosti u koncilsku obnovu kojoj su se posvećivali djelatnici Kršćanske sadašnjosti u Zagrebu. Priređivač Stjepan Kušar i katolička izda-

vačka kuća Kršćanska sadašnjost ovim djelom omogućili su svježije čitanje Starićevih izlaganja koja su uronjena u biblijsku poruku i provedbu Drugoga vatikanskog koncila među katolicima hrvatskoga govornog područja. Jedan od izraza koje Starić rado upotrebljava je »mentalitet«. Pojedinci i skupine u Crkvi nesvjesno se daju zarobiti u mentalitet proteklih vremena. Starić pomaže da se uvijek iznova vraćamo na biblijske korijene i hrabro odbacujemo mentalitet koji nije evanđeoski.

Mato Zovkić

Ante MATELJAN, *Svete tajne. Sakramenti u pravoslavlju*, CUS, Split, 2020., 324 str.

Prof. dr. sc. Ante Mateljan, redoviti profesor u trajnom zvanju pri Katedri dogmatske teologije KBF-a Sveučilišta u Splitu, poznat je i široj javnosti kako po svojim javnim nastupima tako i po svojim brojnim objavljenim znanstvenim člancima i knjigama. Prije nekoliko mjeseci iz tiska je izišlo njegovo najnovije djelo naslovljeno *Svete tajne. Sakramenti u pravoslavlju*. U tom opsežnom djelu Mateljan piše o vrlo zanimljivoj tematici koja je svakako dobrodošla na hrvatsko jezično područje, što zbog možda slabijeg poznavanja pravoslavnoga teološkog govora o svetim sakramentima, što zbog ekumenskog dijaloga i ekumenskih nastojanja. Mateljan izlaže temu u osam poglavlja, svako s više naslova i podnaslova, uz *Predgovor*, *Uvod*, *Zaključak* te dugi popis (gotovo četiri sto-

tine naslova navedene, očito i većinom korištene) literature, mrežnih izvora te brojnih referencija (preko tisuću). Sam autor u *Predgovoru* napominje da su neki radovi u ovoj knjizi već objavljivani tijekom više godina u teološkim časopisima i zbornicima, a ovdje su dijelom nadopunjeni i prilagođeni.

Mateljanova knjiga *Svete tajne. Sakramenti u pravoslavlju* predstavlja se kao kompaktna i zaokružena cjelina. U prvom poglavlju, zapravo je to opširan *Uvod* u temu, autor iznosi opći uvod u teološki govor o sakramentima u pravoslavlju, odnosno u pravoslavnoj teologiji, te sažeto upoznaje čitatelja s poviješću pravoslavne sakramentologije. Potom ukratko izlaže najvažnije elemente za razumijevanje pravoslavne teologije sakramenata (*svetih tajni*) te njihovu